

Halako ezintasun batek jota ekin diot ohar hauek idazteari, aspaldi honetan irakurritakoak hausnartu beharrak gonorazko ezer idaztea eragozten baitit. Durangoko azken Azokakoek eragin didaten barne-zurrunbilotik oraindio irten ezinik nagoela, hara non irakurri dudana libelo ospetsu hori, nire ustez libelo izatera iresten ez den arren gogoetarako bide zabala eskaini didana bera. Baina hasieratik ekingo diot.

Ajeak

Durangon bertan trenean sartu eta hara non ekin diodan Ibon Sarasolaren *Euskara batuaren ajeak* (Alberdania, 1997) liburuari. Horretan esaten direnetatiko batzuk, denak ezin-eta, luzaroan erabili ditut gogoaren errotan.

Filologia filologoentzat utzita, hots, euskaldun orok bezala nik neuk ere hor nire baitan non edo non omen dudana meneraturik, literaturgintzaren arlora begira jarri nahi nuke nire iritzia. Liburuak, hasteko eta behin, poztu egin nau. Poza eta gero —poetak idatzi zuen horrela— zailantzaren arrak egin du lan nigan. Badira pasarte batzuk norbera detektibe bihur dadin eskatzen dutenak, eta zilegi bekit alderdi hau azaltzen luzatzea.

Euskara bera espainolez kutsatzen ari garela salatzen digu Ibon Sarasolak, eta salaketak biziro poztu nauenez, etxean ditudan hiztegiei egin diet bisitaldi gidatua. Jakina, Sarasolaren liburua izan dut txango horretan gidari.

Ez dira etxean ditudan bakarrak, baina badira, ostera, euskara batuaren azken arauekin bat idatzirik dauden zabalena; *Elhuyar* eta *Hiru mila* izeneko hiztegiak ditut lan-mahaian nik, Sarasolaren berarenarekin batera. Bada, biak ere biak daude, itxura batean behintzat, Sarasolak salatu digun gaitzak jota. «Orobat gogoratuko nioke —dio Sarasolak bere liburuan, *gaitzaren* jatorria mugarritu nahi-

rik—, hizkuntza bateko hiztunari, beste hizkuntza batek menderatzen duenean, motz gertatzen zaizkiola bere hizkuntzako hitz gehienak». Ados. Baina, zer egin?

Hasteko eta behin, aitortu egin behar euskaldun elebidunok ageri ditugun patologien arteko bat dela Sarasolak salatzen duena. Patologia horrek, ostera, badu bere sorburua. Sorburu hori ez luke aipatu gabe utzi beharko, ez, euskal literaturaren lehenengo historia soziala idatzi duenak. Gure hizkuntzako hitz gehienak motz geratu zaizkigu, bai.

Alabaina, zer dela eta geratu zaizkigu motz? *Abiadea hartu, abiadan etorri eta abiadea ekarri*, hirurak erabiltzen genituen guk txikitan. Eta hala laugarren bat ere esaten zen gurean: belozidadea! Gero, indarrak apur baterako bildu eta, erdarakaden kontrako guduan ttukunketa etnikora jo izan badugu, egin izan dugun legez, ez ote da izan, hain zuzen ere, menderatzen gaituen hizkuntza horretatik askatu nahian?

Etsaiaren hiztegian adina hitz gura izango genituzkeen etxekoan, gutxiago ginela ez sentitzeko. Zeren eta ni neu gutxiagotasun konplexu horren barruan hezitu bainaute, hasi eskolako maixu haren irainetan eta amaitu Dirección General de Seguridad-eko interrogatorietan (denbora pasarako zer ez ote duten egiten poliziek, atxilotuaren hizkuntzako lexiko-gaietan ere sartzen dira eta). Haiek beti lelo berbera ahoan: gure euskara kamuts-ezgauza eta espainolaren berben eder-joria, behean bata, goian bestea. Inperioaren jerarkiak.

Espainolezko hitz bakoitzeko euskarazko beste bat gura izan dugu, bai, ahaztu gabe euskara beste gaitz batek jota ere egon izan dela, orain urte batzuk egin zen hiztegi tekniko haren hitzaurrean salatu zen legez. Gaitz hori euskal lexikoaren anbiguotasuna zen. Berben aldetik motz omen genbiltzan. Orain Ibon Sarasolak ezpata atera du, eguzkiak isla egin du haren ahoan eta bihotza zauritu gura izan digu, aldarri eginez: *Euskaldun espainolduok!* Gaitz zaharra bera, ala hura sendatu guran hartutako botikak eragin omen digun gaitz berria, zein ote gaitzago. Horra hor galdera.

Gaia ez da bertan behara uzteko modukoa. Literatura egiten saiatzen garenon aldetik, ostera, soluzioa ez legoke, nonbait, aditu-filologoen hizteggintzan. Gainera, nork esan zuen Orixek hizteggirik begiratu gabe egiten zuela lan? Nik ere antzera. Beraz, auziari literaturaren aldetik begiraturik, Jon Alonsok proposatu du irtenbide bat.

Ibon Sarasolaren hitzen auzira joz-edo, Jon Alonsok *Euskaldunon Egunkaria*-n *Hitzaren oihartzuna* izenekoa argitaratu zuen. Hor dioenez, «euskaraz egiten den literaturaren irakurlea naizen aldetik, nago hiztegia dela literatura horrek egun daukan arazorik latzena». Haatik, nafarraren proposamenak lekuz kanpo uzten ditu orain arteko hizteggileak, esan ere honela baitio: «Nor saiatuko da literatur hiztegiaren arazoak konpontzen, idazle-itzultzaileak ez bada? Zeren zain daude?».

Txoriak

Graitzak gaitz eta ajeak aje, trenetik ohera egin nuen. Gripea, neguko ajea, bedeinkazioa ere izaten da batzuetan. Aurtengoan bezala ohean geratu eta liburu pareira irakurtzeko abagunea dakarrenean, esate baterako. Zein liburu eraman ohera gaitzaren lagun? Aspaldion Bertsolaritzaz libeloan-eta esan direnek kilikaturik, *Zozoak beleari* (Alberdania, 1997) eraman nuen.

Nire gogoetan haria nondik nora zihoan ohartaraztearren, irakurle hori, jakin ezazu gogoa eman niola hausnartzeari zer dela eta biltzen dituen halako jendetza zabalak bertsolaritzak. Bada, horrenbeste lagun biltzen dituen zeingura gertaera edo fenomenok, nioen nire artean, behar duela izan behar zer bait bere baitan, bere-berea, hain bertsozale ez garenok antzematen ez dioguna.

Bertsoaren munduaz dihardute Andoni Egañak eta Jon Sarasuak, bele eta xoxo, xoxo eta bele, nor zein den argitzeak ardura ez duelarik. Ardura duena besterik da. Ardura duena da, azken batean, bertsolaritzaren aro berri baten ikur diren izen bik beren burua argitzeari eta, bidez batez, gaurko bertsolaritza zertan den besteoi azaltzeari

ekin diotela. Izan liteke, bai, bertsolaritza poetika-maila eskasekoa izatea, inozoa eta irenstezina ere, beste edozein hizkuntzatan emanez gero. Baliteke, bai.

Egaña eta Sarasuaren liburuak paradoxa batekin aurrez aurrez jartzen gaitu. Bertsolaritzari egotzen zaion poetika-maila eskasa ez da eskola gabeko iletratu anafalbetoen jarduna. Eta hori inoiz horrela izan bada ere, Amurizaren ostean bertsolaritza polito aldendu zen diodan jardun hori izatetik. Bada, hara hor unibertsitatean lizentziaturiko bi, apaiz ikasketarik gabekoak diren arren euskaraz idazten euskaldun gehienek baino askoz hobeto dakitenak, lirika-zain aberats banaren jabe direnak eta hala ere arruntke-riak omen dituztenak kantatzen. Bada hor zer hausnartu.

Liburuaren egitura gogoan hartuz gero, irudi luke *ar-gitaldariak* agindurikoa dela. Horrek, hala balitz ere, ezin liezaioke meriturik ken liburuari. Egitura horren barruan Andoni Egañak eta Jon Sarasuak elkarri egindako eskutitzak daude batetik. Bestetik, edo, hobeto esanda, gutunen artean tartekatuz, bertsolari hoberenaren azken txapela biak jantzi dituenaren testuak doaz.

Egañak eta Sarasuak beren asmo eta ametsen berri ematen digute, bertsolaritzaren tradizioari jarraituz, hau da, biluzte lotsagabe baina hala ere tentuz neurturiko baten barruan. Hala egin dutela eman dit niri behintzat. Ikusi ere, Sarasuak eta Egañak militantziaz dihardutenean ikusten da hobekien zein neurtua izan den erakustaldia. Gutun-sortaren azken aldera jabetzen da norbera, lehen-dik oharturik egon ez bada ere, bertsolari biak bat datoze-la beren arte-jarduera (ez dira nire hitzak) ei den horreki-ko gehienetan, ezen ez beste gai askoz gehiagotan. Xoxoa eta belea dira bertsolaritzarekikoan. Hortik goragokoetan, ostera, ez dirudi luma-kolore bereko txoriak direnik. Laburtuz, etorkizunean garrantzia izango duen liburua delakoan nago.

Auzitan behin eta berriro jartzen den bertsolaritzaren protagonista handi bi mintzo dira hemen, bide batez literatura ona ere eginez. Alderdi horretatik begiratuta, gero-ko balizko horrek ez dio gaurkotasuna galarazten liburuari. Literatura dario, jori eta oparotasunez.

Isladak

Bertsolariak ez dira aspaldi batean izan zirena. Horra hor, diodanaren lekuko, Unai Iturriagak egin duen *Isladak* (Zubia, 1997). Liburu bitxia, zinez. Ezkerreko orrialdeetan, gure literaturan nahiz eta bestetan idatzi diren olerkiak di-relarik, eskuinaldekoetan Unai Iturriagak olerkiotatik etorritz asmatu dituen testutxoak ageri dira.

Poesia ikastetxetara, hau da, irakurle gazteengana helarazteko saio ausarta da bertsolari gazteak egin duena. Irakaskuntzan ari direnek eskertuko dute liburua. Bestalde, hurrengo txapela janzteko gai omen denaren burua beste zertarako gai den erakusten duen liburua da *Isladak*. Topikoa den arren, esan beharrekoa da: bertsolariak ez dira aspaldi batean izaten zirena.

Bertsolariak ez direla aspaldi baten izaten zirena delako topikoa, aldiz, aspaldiko bertsolari baten alde jarri du Juan Gartzia *Txirritaren baratzea Norteko trenbidetik* (Alberdania, 1997) izenekoan. Egaña eta Sarasuaren liburuari hitzaurrea ezarri dionaren anaiak berak ere bertsolaritzaz badakiela erakutsi digu. Areago, Txirritaren bertsoetan diren balio literarioak egungo literatur-kritikaren tresnen bidez azalarazten saiatu da Gartzia. Ahaleginak ezusteko-ezusteko eroaten du irakurlea, liburuko hamalau kapitulu edo bagoietan zehar. Jende multzo handiak bertsolariak entzuten aho zabalik geratzearen zergatia ulergaitz egiten zaionari, hona hemen harridura are haratagoko bat eragingo dion liburua. Nire aldetik, Juan Gartziaarena irakurri ostean dumu dut Txirritarenak biniloan barik cd-an ez eukitzea.

Harira

Gertakarien harira, Durangoko azokan aurkeztu zen *Demokratak eta biolentoak* (Elkar, 1997) Joxe Azurmendiren azken liburuak gaurkotasun berri bat hartu du. Hil egin da E. Jünger, hain zuzen ere, Azurmendik aipatu liburu horretan aitzakia edo ardatz, ez daukat oso garbi, hartu zuen filosofo eta idazlea.

Jünger *Honoris Causa* delako doktore izendatu zuen EHUK orain dela zenbait urte. Askok eta askok ez zuten izendapen horren zioa ulertu orduan. Eztabaida berahala piztu zen eta Azurmendik gogoeta argigarriak egin zituen aldizkari honetan bertan. Horien bilduma da *Demokratak eta biolentoak* liburuaren eduki nagusia.

Azurmendirena jesarraldi batean irakurtzen den liburua da, batere indarrrik galdu ez duena, Jünger-en inguruko eztabaidak galdu ez duen legez. Azurmendi, ordea, alemaniarraren inguruko auzia baino haratago doa. Izendura biologiko edo genetikoak diruditen horiek —demokratak, biolentoak— kazetari askoren estilo liburuko hitz nagusi bilakatu diren honetan ezinbesteko bilakatu da liburua. Zegamako filosofoak egundoko trebetasuna izan du, bere karreraren hasieratik nik uste, gertakari arruntei ohikoak ez diren ikuspegietatik fokatzeko.

Aroa

Joxe Austin Arrietaren azkena, *Labur aroz* (Txalaparta, 1997), ez da kazetetan aipatua izan. Erraza ere ez da, egia da. Eta gertatu ere, gerta dakioke horri Iñigo Aranbarriren *Emon bear yako* hari egin zitzaiona, hain zuzen ere, kritikarik gabe igaro zela. Halako liburu ezusteko, oso, hausnartu eta mardul batekin aurrez aurre, kritikari edo iruzkingileak arma teorikorik gabe geratzen baikara. Zer esan Aranbarriren liburuaz, haren hizkeraz, gaiaren garrantziaz, estiloaren indarraz eta beste hainbat alderdiri buruz? Orain ere, zer esan Arrietaren liburuaz?

Treanean irakurri dudana liburua da *Labur aroz*, eta eskerrak ematen dizkiot patuari, tarte batez autorik gabe utzi eta horretarako abagunea ekarri zidalako. Gripeak bertsolaritzaz irakurtzeko legez, auto-ebak Joxe Austinen azkena gozatzeko era eman dit. Gozamina baita liburua.

Nahiz eta kostatu egin liburuan sartzen eta luzeegi iritzi nizkion pasarte batzuei. Esandakoak esanda, Joxe Austin Arrietari buruz luzaz pentsatu izan dudana esango dut: ez ote da bera euskal idazlerik trebeena?

Hona hemen, bada, Arrietaren obra laburraren edizio kritiko eta *metakrikoa* —Arrietaren kasuan hitzak asmatzea literatur-jolasaren ataletako bat da eta, zilegi bekit niri ere hori asmatzea—. Hitzaurreak, jatorrizko lanak, lanoi buruzko oharra, oharren barruko gain- barne- eta pos-oharrrak, den-denak dira bildu eta josirik liburuan. Arrietak koska bat estuago egin dio bere buruari. Nire ametsa da, aldiz, idazleak erabili ohi duen estutze kasik infinitorako joeratik libre, Arrietak iritsiko duela halako barne-baretasun bat, eta ekingo diola, maratz eta ekuru, hurrengoari.

Ez dakit inoiz halako biluzte-janzte saiorik egin izan den gure literaturan. Ezezkoan nago. Labur-aroz hau oturantz itzela da. Tamalgarria litzateke, liburuaz ezer esateko gai izan ez eta ahanzturaren irladiko beste arkaitz galdu bat bilakatzea *Labur aroz* hau, *Emon bear yako* haren kasuan legez. ♣